

О.В.Шпортъко

МАНІПУЛЯТИВНИЙ ХАРАКТЕР ВПЛИВУ ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ОСОБИСТІСТЬ

Телебачення маніпулює та значною мірою формує світогляд особистості. До телебачення, що стало центром комунікації, люди за інерцією ставляться як до форуму, на якому можна почути різні думки. Насправді суспільство за допомогою телебачення стає центром програмування думок, яке лише трохи замасковує боротьбу різних угруповань існуючого політичного режиму.

Використовуючи всі засоби маніпулятивної риторики (роздрібнення, терміновість, сенсаційність), телебачення створило практич-

но тоталітарний фільтр, що позбавляє населення мінімально необхідної інформації про реальність. Це позбавило величезну кількість людей можливості свідомого волевиявлення і ставлення до майбутнього. Замість передавання збалансованої інформації про реальні події й надання всього спектра думок, зусилля телебачення спрямовані на формування суспільної думки із неприпустимим рівнем маніпуляції.

Багато українських і російських вчених особливу увагу приділяють вивченню місця і ролі інформації в управлінні суспільством, впливу на особистість¹. Вони розглядають інформаційний чинник в управлінні державним сектором, проблеми інформатизації органів управління на регіональному і національному рівні, використання інформаційних технологій для удосконалення процесу управління, взаємодії різних рівнів управління в процесі прийняття рішень. Особлива увага приділяється вченими вивченню ролі інформаційно-аналітичних технологій в управлінні. У вітчизняній і закордонній науці досліджується роль засобів масової інформації в трансформації суспільства². Ці автори розглядають засоби масової інформації з погляду політичної комунікації, їх ролі в політичному процесі, формування інформаційної еліти в Україні, ролі ЗМІ у виборах, а також у процесі державного будівництва. Телебачення розглядається як своєрідний інструмент формування суспільної свідомості в умовах становлення державності.

Мета цієї статті — дослідити вплив інформаційно-комунікативних технологій, а саме телебачення, на суспільство.

Для цього передбачається розглянути у статті такі питання:

- визначити походження та причини виникнення маніпулювання, політичного маніпулювання, зокрема;
- розглянути телебачення як засіб політичного маніпулювання;
- визначити та дослідити структуру та зміст новин — головний продукт телебачення.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі було використано такі методи дослідження: системний — для дослідження телебачення як інструменту інформаційної комунікації; структурно-функціональний — для аналізу особливостей маніпулятивного характеру впливу телебачення.

Поняття «маніпулювання» означає приховане управління співрозмовником проти його волі. Маніпулювання здійснюється непомітно для тих, ким управляють; воно не тягне за собою безпосередніх жертв і крові, не потребує величезних матеріальних затрат.

Політичне маніпулювання переважно ґрунтується на систематичному впровадженні у масову свідомість соціально-політичних міфів.

Існує безліч можливостей впливати на свідомість людини. Маніпуляція наявна всюди, де має місце взаємодія між людьми. Ж-Ж. Руссо писав: «людина народжується вільною, а тим часом вона завжди в кайданах»³. Узагальнюючи досвід маніпулювання, суб'єкт управління маніпуляцією прагне врахувати теперішній стан масової свідомості, її очікування та прагнення, наявні проблеми, сенсації, які хвилювали й хвилюють громадську думку. Якщо стратегія маніпулювання масовою свідомістю спирається на певну ідеологію, то тактика маніпулятивної діяльності є, фактично, пропагандистською практикою. Однак маніпулювання наявне лише там, де є свобода вибору або хоча б формальна можливість альтернативної дії. У такому випадку, за словами відомого дослідника Н. Лімнатіса, той, ким маніпулюють, загалом не усвідомлює маніпулятивного впливу (навпаки, видимість свободи зміцнює вплив маніпулятора)⁴. Сучасна людина — це, як стверджує американський психолог Е. Шостром, — маніпулятор, ким би вона не була. Однак учений зазначає, що, маніпулюючи іншими людьми, маніпулятор неминуче стає об'єктом власних маніпуляцій. Він запропонував перелік причин маніпуляції: конфлікт людини з самою собою; недовіра до інших людей; ризик, відчуття абсолютної безпорадності; страх тілесних міжособистісних контактів; некритичне прагнення отримати схвалення всіх і кожного⁵.

Існують такі способи політичного маніпулювання:

- пряма підтасовка фактів;
- замовчування невігідної інформації,
- поширення брехні та наклепів;
- напівправа (висвітлення конкретних, незначущих деталей з одночасним замовчуванням більш важливих фактів або загальна неправдива інтерпретація подій);
- навішування ярликів для компрометації політиків чи політичних ідей тощо.

Маніпулювання, або маніпуляція, — це вид комунікативного впливу суб'єкта на об'єкт, на його знання, уявлення, відносини, прагнення змінити його наміри в потрібному для адресанта напрямі. Маніпулювання громадською думкою із застосуванням різноманітних технологій інформаційно-психологічного впливу є достатньо масовим явищем у світі. В тому числі воно здійснюється і з метою політичного впливу та здійснення політичних завдань.

Політичне маніпулювання громадською думкою — серйозна загроза як головним засадам демократичного суспільства, так і особистій інформаційно-психологічній безпеці громадян. Складно дати стисле визначення маніпуляції, в якому було б враховано всі критерії та характеристики подібного соціально-психологічного феномена взаємодії та взаємовпливу членів суспільства. Наприклад, відомий російський дослідник Євген Доценко дає кілька формулювань поняття «маніпуляція»:

– вид психологічного впливу, майстерне виконання якого призводить до прихованого збудження у іншої людини намірів, які не збігаються з її актуально існуючими бажаннями;

– вид психологічного впливу, при якому майстерність маніпулятора використовується для прихованого впровадження в психіку адресату цілей, бажань та намірів або установок, які не збігаються з тими, які є у адресата у певний момент;

– вид психологічного впливу, що використовується для досягнення одностороннього виграшу шляхом прихованого залучення людини до виконання певних дій⁶.

Повніше визначення поняття «маніпуляція» дає російський політолог Георгій Грачов. Він розглядає його як означення загального підходу до соціальної взаємодії та управління, спрямованого на активне використання різноманітних засобів прихованого примусу людей. Використання такого загального підходу щодо засобів масової комунікації та політичних процесів означає дії, спрямовані на програмування думок, намірів та цілей мас і психічних станів населення. Кінцева мета таких акцій — це контроль над населенням, його керованість⁷. З таким широким визначенням поняття «маніпуляція» погоджується і автор цієї статті.

Маніпулювання широко використовується не лише у тоталітарних і авторитарних державах, але й у сучасних західних демократіях, особливо у партійній пропаганді і під час проведення виборчих кампаній. І хоча можливості маніпулятивного використання ЗМІ великі, проте не безмежні. Перепонами для маніпулювання є власний досвід людей, а також неконтрольовані владою системи комунікацій (сім'я, друзі тощо). Межі маніпуляції громадською думкою встановлюють уже існуючий стан масової свідомості, сформовані стереотипи та погляди людей.

В усі часи політичний істеблішмент намагався впливати на ЗМІ, керувати ними, у тому числі й за допомогою репресивних засобів. Спектр цих репресивних засобів дуже широкий: від заборони певних

видань, закриття телерадіоканалів до державної цензури та переслідування журналістів за критику. Але вільне суспільство не може існувати без незалежних ЗМІ. Демократія передбачає вільне обговорення в суспільстві найрізноманітніших питань і відкритий процес прийняття рішень, а тому вільний обмін думками, ідеями є надзвичайно важливим.

В Україні сьогодні немає жодної сфери, в якій беззастережно і чітко працюють єдині моральні стандарти та погляди, прийнятні та висловлені критичною масою свідомих українців. Саме тому протистояти маніпуляції надзвичайно складно. У сфері формування громадської думки, в площині функціонування ЗМІ відсутність єдиних стандартів є особливо помітною, адже анархія і професійна безсистемність розпочинаються насамперед з підготовки українських журналістів, коли самі науковці, викладачі не мають єдиного цілісного усвідомлення, якою повинна бути якісна українська журналістика і що взагалі означають терміни «журналістика» та «якість». Адже провідні кафедри країни навіть усередині власних наукових систем не мають визначених професійних стандартів, коли на одній парі студентам розповідають, що «журналіст — це той, хто готує і збирає інформацію для ЗМІ», а на іншій під цим словом розуміють особистість, що власним текстом, пропущеним через багатогранну площину власного світогляду, професіоналізму, ерудиції, здатна на переверот у людській свідомості. А оскільки нестійкість позиції або й узагалі її відсутність є найкращим полем для маніпулятивних дій, то розуміємо, що такі впливи на психіку не є складною справою.

Болючою проблемою для країн перехідного типу є вплив на ЗМІ з боку держави, внаслідок чого телебачення перетворюється на засіб політичного маніпулювання. Особливо актуальним це питання є для України, яка входить до десяти держав світу, в яких свобода слова порушується найбільше. Вважається, що вихід з цієї ситуації — створення незалежних ЗМІ. Але не треба забувати, що кожен телеканал потребує певного фінансування, а тому залежить від джерела коштів. Мас-медіа завжди певною мірою відображають інтереси засновників. Незалежні ЗМІ — це ідеал, до якого має прагнути кожне суспільство. Можна лише створити умови, за яких ця залежність була б мінімальною — але зовсім позбутися її неможливо в принципі. Ефективними будуть заходи, спрямовані проти монополізації ЗМІ однією політичною чи бізнесовою групою та — що теж важливо — на забезпечення рівного доступу різних

за спрямованістю ЗМІ до споживача інформації. Маніпулювання свідомістю стає неможливим за наявності альтернативного джерела інформації. Отримуючи різну інтерпретацію тих чи інших подій в різних мас-медіа, людина може зробити свої власні висновки і мати свою точку зору — настільки, наскільки це можливо за умов інформаційного галасу. В Україні не налагоджені демократичні механізми, які б захищали б медіа від прямого політичного тиску, що в умовах пострадянського суспільства є головним механізмом «замовлення» на використання маніпулятивних технологій. Суворість законів — традиційно для країн пострадянського простору — пом'якшується необов'язковістю їх виконання, спричиненою відсутністю традицій політичної культури та нерозвиненістю громадянського суспільства. Таким чином телебачення успішно виконує роль засобу політичного маніпулювання⁸.

У своїй ідеологічній роботі телебачення використовує заборонені, руйнівні для свідомості технічні прийоми. Наприклад, до інформації про парламентські партії підверстується відеоряд із зображенням нацистів, Гітлера і т.п. — відомий і неприпустимий у мирний час прийом психологічної війни. С. Доренко, відомий в Росії телеведучий та журналіст, показуючи портрети своїх політичних супротивників, маніпулює з їхніми образами — замінює реальних осіб образами черепів і т.п. У будь-якій правовій державі в законах про телебачення є норма недоторканності особистого образу. Вона називає подібні маніпуляції злочином проти особистості. Швидше за все, Доренко інформований про це, але користується безкарністю, наданою йому політичним режимом. Давно стало відомо, а дослідженнями під час війни, скажімо в Іраку, було чітко доведено, що відеоряд, який показує наслідки війни, здійснює дуже сильний вплив на підсвідомість, що націлює суспільну думку проти сторони, яка вчинила акт руйнації. Це не залежить від свідомого ставлення до мети війни. Тому, наприклад, телебачення США під час війни в Перській Затоці показувало тільки ті фази дій, у яких був відсутнім образ їхніх наслідків. Жодного кадру з видом руйнацій в Іраку! Також одним із традиційних інструментів маніпуляції є нерепрезентативне опитування телеглядачів. Тобто проводиться начебто короточасне соціологічне дослідження, яке виводить на суд громадськості необхідну для телевізійників (державної влади або зацікавлених впливових осіб) інформацію. Прикладом може служити, приміром, опитування щодо дочасних виборів мера Києва. Так, однією з громадських організацій столиці нещодавно було проведено дослідження, за

результатами якого перше місце на виборах мав би здобути В.Кличко, а друге — чинний мер Л.Черновецький, у той час як за твердженням самої ж організації, останнього не було навіть у списках претендентів. Подаючи таку інформацію, телебачення вже впливає на вибір громадян, тобто маніпулює громадською думкою. Те саме можна сказати про опитування з приводу, наприклад, приєднання України до ПДЧ. План дій щодо членства (ПДЧ) — це програма НАТО з надання консультацій, допомоги та практичної підтримки, що враховує індивідуальні потреби держав, які задекларували прагнення вступити до Альянсу. Так, оприлюднивши 22 січня цього року результат опитування трьох десятків українських експертів з приводу приєднання України до ПДЧ, представники громадської ініціативи «Європейський дім» відзначили, що велика частина експертів (76,7%) підтримують підписання лідерами України листа в НАТО з проханням про приєднання до ПДЧ. Не підтримують такий крок 10% опитаних експертів, ще 13,3% не визначилися. Переважна більшість експертів (80%) також вважають, що приєднання до ПДЧ відповідає національним інтересам України. Серед позитивних наслідків приєднання до ПДЧ експерти назвали можливість для України, за умов виконання визначених Планом норм, наблизитися до одержання надійних гарантій національної безпеки в НАТО (60%), збільшення можливостей для зовнішньополітичного маневрування (53,4%), зростання якості організації державного і громадського життя (50%), підтримку боєздатності збройних сил (43,3%)⁹. Така інформація створює позитивне обличчя влади (маніпулює громадською думкою стосовно правильності євроінтеграції) і водночас зображує у негативному світлі опозицію, яка критикувала цей крок влади, оскільки він був здійснений без належного попереднього інформування суспільства.

Головним продуктом телебачення як засобу маніпулювання громадською думкою є новини. У загальному розумінні новини — це суспільно значима інформація, яка через комунікативні засоби оперативно доноситься до громадської думки з метою осягнення нею суспільних реалій. Новини, по суті, моделюють інформаційну картину дня, перетворюючи пересічного громадянина на опосередкованого (віртуального) учасника важливих суспільно-політичних подій та процесів. Зрештою, новини є своєрідним пульсом навколишнього світу, подихом реального життя, емоційним нервом суспільства. Помічено, що в період резонансних подій чи процесів зростає сплеск громадської уваги до програм новин. В ідеалі новини мають бути різ-

ноплановими, щоб глядач на основі зіставлення спожитої інформації мав можливість самотужки робити для себе висновки та визначати світоглядні орієнтири. Умови комерціалізації інформаційного простору вимагають інформаційної об'єктивності, що сприяє розширенню аудиторії, а отже, зростанню рекламного обсягу. Як відомо, не кожна інформація, навіть суспільно значима, може бути новиною. Такою вона стає лише в процесі інформаційного виробництва, тобто її «занурення» в подієвий контекст. Важливо, щоб новий факт привносив щось нове у цей контекст, збагачував його, щоб аналізувалися наслідки та перспективи події. Призначена для новинної програми інформація має зазнати лише певної технічної трансформації, а не смислового втручання, інакше вона стає не об'єктивною. Водночас незаперечною є необхідність участі журналіста у творенні новини зі щоденного інформаційного (сировинного) потоку. Актуальною є також потреба пошуку первісного смислу події, її увиразнення на загальному подієвому тлі. Отже, подання новини — це творчий процес, до певної міри навіть конвейер. Новинне виробництво має свої технологічні закони, специфічний менеджмент¹⁰.

Програма новин має бути динамічною і стислою. Її максимальна тривалість 15–20 хв. Тривалість кожного інформаційного сюжету (за поодиноким винятком) має становити 1,5 хвилини. Динамічність теж досягається завдяки аудіосупроводу рубрик, використанню візуальних фрагментів у студії тощо. Все спрямовується на те, щоб глядач сприйняв цілісну картину інформаційного дня, найважливіших його подій мов на одному подиху. Якісний новинний продукт неможливий без солідної інформаційної бази: повідомлення агентств, моніторинг преси, Інтернет-видань, власні інформаційні джерела, зокрема конфіденційні. Щоб «не потонути» в щоденному бурхливому інформаційному потоці, важливо ретельно продумати структуру служби інформації. Загалом телевізійна інформаційна програма — це чіткий стандарт, який не допускає істотних відхилень.

Детальна структура інформаційної програми в нашій державі має такий вигляд. На початку програми розміщуються матеріали про події в Україні (центр, регіони). Інформація, що стосується внутрішнього життя країни, вибудовується в такій послідовності: подія — разова, надзвичайна, зачіпає масові інтереси, значуща, форс-мажорна ситуація, ексклюзивна інформація. У рубрику «Події» потрапляє інформація про техногенні катастрофи, стихійні лиха, масові заворушення, акції протесту, резонансний кримінал,

війна, тероризм, урочистості, епідемії, великі перемоги, поразки, загибель, смерть. Рубрика «Політика» вміщує матеріали про боротьбу інтересів, конфлікт (між гілками влади, владою та опозицією, частинами опозиції), відставки, призначення, вибори, партії, політичний кримінал. «Соціум» — матеріали про зміни, реформи, тенденції розвитку, освіти (дошкільна, шкільна, вищі навчальні заклади, післядипломна освіта), гроші (пенсії, заробітна плата, стипендії, податки, кредити, пільги), умови життя (комунальна сфера), «безпеку» життя (армія, міліція, Міністерство надзвичайних ситуацій), працю (працевлаштування, безробіття, умови праці, профспілки), медицину (медичне страхування та послуги), релігію (міжконфесійні стосунки, внутрішньоконфесійні скандали), екологію, права споживача. «Економіка, бізнес, гроші» — у цій частині програми йдеться про боротьбу інтересів, конфлікти, гроші (бюджет, гривня, валюти, інфляція, кредити, страхування), власність, приватизацію, економічну політику. Наступна частина програми новин відводиться для висвітлення подій у світі. У рубрику «Росія-СНД» входять матеріали про події зовнішньої політики, двосторонні відносини, владу, вибори, призначення, економіку, гроші, власність, військові конфлікти, тероризм, цікаві події, діаспору. У рубрику «Європа» входять сюжети про євроінтеграцію, українців у Європі, інтереси Європи в Україні, військові конфлікти, тероризм, новітні технології, культуру. «Решта світу» представлена матеріалами про глобальні тенденції (екологія, економіка, політика, культура), локальні конфлікти (через призму України), українців у світі, військові конфлікти, тероризм, культуру.

Наприкінці програми верстаються сюжети, які містять інформацію про нові технології (космос, комп'ютери, комунікації, здоров'я, побут, транспорт, виробництво, дозвілля, наукові відкриття); культуру (культурне життя в Україні, Європі, світі, Росії, СНД), народне мистецтво тощо. Така чіткість зумовлює зв'язок частин тексту навіть на когнітивно-психологічному рівні. Часто глядач підсвідомо готовий до того, що за новинами політики йдуть новини економіки. А якщо глядач цікавиться лише інформацією на спортивну тематику, то він чекатиме саме новин спорту і на них зосередить свою увагу. Програма новин передбачає практичний погляд на події з метою знаходження взаємозв'язків між ними, формулювання простих і чітких тверджень. Таке komponування полегшує сприймання інформації реципієнтами, допомагає їй запам'ятовуванню. Головний зміст інформаційного повідомлення

передається через складники телевізійної інформаційної програми, які водночас є компонентами певного дискурсу¹¹.

Політичні та законодавчі умови, за яких доводиться працювати новинним ЗМІ, істотною мірою формуються на підставі багатосторонніх та багатофакторних взаємозв'язків між державою та засобами масової інформації. Під «державою» ми розуміємо сукупність різних, пов'язаних між собою гілок влади, у тому числі бюрократичну (чиновники та установи, що займаються регулюванням та забезпеченням різних державних програм), політичну (реалізація державної політики через виборних представників та політичні партії) та судову (розв'язання законодавчих суперечок незалежними органами суду). Крім того, державна влада може здійснюватися на кількох рівнях: місцевому, регіональному, національному та міжнародному. На зміст новин, що поширюються через засоби масової інформації, впливають політичні, законодавчі та економічні умови, а також технологія і схема роботи інформаційних організацій. Працівники цих організацій діють у рамках власних уявлень про те, що може бути новиною. У сфері політичної комунікації зміст новин зазвичай вписується у рамки певних моделей подання інформації, що їх називають інформаційними цінностями. Новини за своєю природою мають бути новими, тобто своєчасними. Це означає, що події, які щойно сталися, мають для певного моменту набагато вищу інформаційну цінність, ніж ті, що сталися кілька днів або тижнів тому. Наприклад, повідомлення про розпуск парламенту та призначення нових, дочасних виборів до Верховної Ради у вересні 2007 року задля досягнення політичної стабільності в суспільстві. Своєчасність як інформаційна цінність означає, що матеріали про останні події і оперативність їх опрацювання, особливо висвітлення окремих подій в «живому» режимі, цінуються дуже високо. Втім, це часом призводить до «висмикування» подій та проблем із контексту, тобто подія висвітлюється не як частина процесу чи одна з ланок ланцюжка, а просто як окремий ізольований факт. Характер новини має узгоджуватися з періодичністю виходу певного засобу масової інформації: цей критерій пов'язаний з критерієм своєчасності і тривалістю події. Одні події, наприклад, убивство, тривають недовго і потребують небагато часу для опрацювання, оскільки їх значення цілком очевидне для всіх. Водночас економічні, соціальні й культурні процеси потребують чимало часу для розгортання й усвідомлення їх значення. Крім того, варто відзначити такий критерій, як пороговий рівень. Він пов'язаний із співвідношенням масштабів інформаційної організації і масштабів події. Значна

подія має високий поріг драматичності і відтак забезпечує додатковий рівень драматичності впродовж тривалого часу. Прикладом може бути повідомлення з місця бойових дій. При цьому велика подія стає джерелом інших новин, іноді безпосередньо з нею не пов'язаних. Новинні ЗМІ потребують «завершених» матеріалів, з обмеженою кількістю можливих тлумачень, які мали б логічний початок і кінець та відповідали загальним літературним вимогам, а саме чітке визначення категорій правильного та хибного, доброго та поганого. Події, що узгоджуються з культурними традиціями людей, які опрацьовують новини, та аудиторії, яка їх споживає, вважаються більш важливими, ніж ті події, що пов'язані з іншими, менш поширеними культурами. Події, що сталися у своєму регіоні чи країні, або навіть в інших країнах зі схожими культурними традиціями, висвітлюються частіше, ніж ті, що відбуваються у решті світу. Це призводить до того, що у секторі закордонних новин події у країнах, що розвиваються, систематично замовчують. Варті висвітлення новини мають бути несподіваними і незвичайними. Значне місце у висвітленні новин займає інформація про катастрофи, нещасні випадки, аварії тощо. Якщо такі події сталися всередині країни, вони є першочерговими для висвітлення. Трагедії завжди несуть за собою людські жертви, а отже, потребують втручання, вивчення обставин їх виникнення представниками влади. Наприклад, аварії на шахті ім.Засядька, вибух побутового газу у Дніпропетровську та Львові. Такі події вимагають відповідного розслідування, покарання винних та запобігання їх виникненню в майбутньому. В цих випадках, коли телебачення зі всіх телеканалів масовано подає трагічну інформацію, воно виконує дві функції. З одного боку — вимагає дій від влади, з іншого — залякує людей¹¹. У книзі Г. Почепцова «Інформаційні війни» автор зазначає, що «мікроподія, висвітлена в ЗМІ, стає макроподією; макроподія, що не є висвітленою в ЗМІ, стає мікроподією». Звідси висновок: мас-медіа в змозі спрямовувати увагу громадськості на ті або інші події. Подія великого значення нічого не варта, якщо її обминули увагою мас-медіа, і навпаки — про якусь дрібницю може говорити вся країна, в той час як важлива інформація просто зникає в багатоголосому інформаційному шумі¹².

Підводячи підсумок даної роботи, варто зазначити, що за роки державної незалежності України засоби масової інформації активно проникли у політичну сферу життя нашого пострадянського суспільства. Телебачення впливає на формування й хід реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави, становлення і рейтинг українських політичних партій і рухів, перебіг суспільних процесів.

Помітно, у великих масштабах збільшилася кількість телеканалів, їх технічні можливості, тривалість телепередач, виходи на вітчизняного і зарубіжного телеглядача. За роки державної незалежності в Україні розгорнулася боротьба органів влади, політичних сил за реальний вплив на телеканали. Сучасне телебачення далеко не завжди працює на демократію й утвердження духовних принципів гуманізму. Мас-медіа нерідко експлуатують сформовану впродовж попередніх десятиріч довіру наших громадян до офіційного слова і поширюють відверту чи замасковану неправду, зразки уседозволеності, аморальності в боротьбі за реальний вплив на інформаційний простір України. Тож телебачення зберігає маніпулятивний характер впливу, захиститися від якого можна тільки за допомогою хіба що власної стійкої позиції, політичної культури та самовизначеності. Сьогодні мас-медіа в Україні є заручниками впливу усіх політичних сил і, зокрема, провладних. Нині політичне маніпулювання — серйозна загроза як головним засадам демократичного суспільства, так і особистій інформаційно-психологічній безпеці громадян. На головний продукт телебачення — новини — впливають політичні, законодавчі та економічні умови, а також технологія і схема роботи інформаційних організацій. Це доводить той факт, що мас-медіа здатні спрямовувати увагу громадськості на ті або інші події, вдало маніпулюючи суспільством.

У державі обмаль демократичних механізмів для захисту від прямого політичного тиску на мас-медіа з боку різних сил та відсутні перепони для такого використання мас-медіа. Загальновизнано, що у глобальному сенсі маніпулятивність у представленні реальності природним чином закладена як у самій людській комунікації, так і тих завданнях, яким вона служить, як в особливостях інформаційного суспільства, так і в природі самих засобів масової інформації. Радикальним способом «лікування» вітчизняного ТБ від хвороби політичних маніпуляцій може стати лише зміна всієї системи влади в країні, починаючи від персоналій, закінчуючи проведенням тих політичних, економічних, соціальних реформ, які протягом уже дванадцяти років лише імітуються владою. Ключовим чинником у намаганні суспільства протистояти спробам маніпулювати його думкою має бути розуміння того факту, що для цього немає і не може бути однієї-єдиної панацеї.

¹ Див., зокрема: Кондрашова С.С. Информационные технологии в управлении. Учебное пособие. — К., МАУП, 2001. — 179 с.; Дорофеев Б.Ф. Размышления о человеческом обществе. — Донецк: «Юго-Восток Лтд»,

2003. — 530 с.; Пикулькин А.В. Система государственного управления: Учеб. — М.: ЮНИТИ, 2006. — 399 с.

² Див.: Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Пер. с англ. — М.: Аспект-Пресс, 2004. — 400 с.; Коэн Д. Гражданское общество и политическая теория / Пер. с англ. — М.: Весь Мир, 2005–784 с.; Кіндратець О.М. Формування суспільства сталого розвитку: проблеми і перспективи: Монографія. — Запоріжжя: Вид-во Запорізької державної інженерної академії, 2003. — 383 с.

³ Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты. — М., 1998. — С. 316.

⁴ Лимнатис Н. Манипулирование: сущность, проявления, пути снятия (филос. и социально-политич. анализ) / Н. Лимнатис. — М.: Экон. демократия, 2000. — С. 96.

⁵ Шостром Э. Анти-Карнеги или Человек-манипулятор. — М.: Мысль, 1994. — С. 129

⁶ Доценко Евгений. Психология манипуляции: Феномены, механизмы и защита. — М. ТОО «ЧеРо», 1999. — С. 22.

⁷ Грачев Г. В., Мельник И. К. Манипулирование личностью — М.: Издательство «Эксмо», 2003. — С. 184.

⁸ Див.: Лігачова Н.Л., Черненко С.М., Іванов В.Ф. «Телебачення спецоперацій. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних програмах українського телебачення: моніторинг, методи визначення та засоби протидії». — К.: Інтерньюз-Україна, 2007. — С. 10–11.

⁹ Див.: Результат опитування трьох десятків українських експертів з приводу приєднання України до ПДЧ. Бюлетень «Україна — НАТО». — К., 2008. — № 9. — 22 січня.

¹⁰ Бебик В.М., Сидоренко О.І. Засоби масової інформації посткомуністичної України/ Дослідницький центр історії української преси. — К.: МАУП, 1996. — С. 98.

¹¹ Цвик В. Л. Телевизионная журналистика: история, теория, практика: Учеб. пособ. — М.: Аспект Пресс, 2004. — С. 122.

¹² Див.: Капечь Олександр. Втеча від реальності. — День. — 2005. — 14 листопада.